

Nr 489.

Av herr **Staxäng**, i anledning av *Kungl. Maj:ts proposition, nr 100, med förslag till religionsfrihetslag m. m.*

Präst inom svenska kyrkan har enligt gällande bestämmelser icke någon rätt att vägra vigsel av den anledningen att någon av de trolovade är frånskild. Frågan om kyrklig vigsel av frånskilda har alltsedan 1868 vid många tillfällen behandlats i kyrkomötet och i riksdagen, dock utan att leda till ändrad lagstiftning. Sålunda förekom denna fråga vid 1908 års riksdag i samband med att den borgerliga formen för äktenskaps ingående utan inskränkning gjordes tillgänglig för alla. Ett av lagutskottet framlagt förslag om rätt för präst att vägra frånskild kyrklig vigsel blev dock ej bifallet av riksdagen. Samma fråga upptogs åter, då riksdagen och kyrkomötet 1915 behandlade lagstiftningen angående äktenskaps ingående och upplösning. Justitieministern Hasselrot utvecklade vid detta tillfälle i kyrkomötet skälen till att han icke kunde gå med på en bestämmelse, som befriade präst från vigsel skyldigheten i dylika fall. Kyrkomötet antog lagförslaget men beslöt även skrivelse angående vigsel skyldigheten. Skrivelsen föranledde icke någon åtgärd. Även senare (1929 och 1936) har frågan behandlats i kyrkomötet utan att leda till något positivt beslut. År 1946 beslöt kyrkomötet begära att frågan skulle upptagas av dissenterlagskommittén, och skrivelsen härom har Kungl. Maj:t överlämnat till kommittén.

Kommittén föreslår att i 4 kap. 3 § giftermålsbalken skall intagas ett stadgande, enligt vilket präst i svenska kyrkan icke skall vara skyldig att viga, därest någon av de trolovade är frånskild och andra maken i tidigare äktenskap lever.

Dissenterlagskommittén anför som skäl för sitt förslag en mycket utförlig motivering, s. 85—86 i Kungl. Maj:ts prop. nr 100, och framhåller vidare att enligt dansk och norsk lag präst kan neka att viga frånskild samt att någon olägenhet av denna ordning icke försports. Vidare påpekar kommittén att den borgerliga vigseln under alla förhållanden står till kontrahenternas förfogande och att, även om det ojämförligt största antalet äktenskap ingås genom kyrklig vigsel, den borgerliga vigseln numera har en sådan ställning i det allmänna medvetandet att en hänvisning till denna vigselform icke kan betraktas som nedsättande.

I Kungl. Maj:ts prop. nr 100 med förslag till religionsfrihetslag har departementschefen dock ansett sig icke kunna föreslå riksdagen att vidtaga den ändringen i 4 kap. 3 § giftermålsbalken som dissenterlagskommittén föreslagit.

I lagrådets utlåtande över berörda förslag har såväl dissenterlagskommittén som departementschefens utförliga motivering för sina ståndpunkts-taganden ingående tagits upp av justitierådet Strandberg i ett särskilt yttrande, varvid han framhåller:

”Enligt gällande lag (4 kap. 3 § giftermålsbalken) äga till vigsel inom svenska kyrkan de trolovade välja den präst inom kyrkan de själva åstunda; skyldighet att viga åligger dock ej annan än präst i församling av vilken endera är medlem. Någon rätt för sålunda vigselförrättande präst att vägra förrättande av kyrklig vigsel, om någon av de trolovade är fränskild, lär icke finnas. Det remitterade förslaget intager i detta hänseende samma ståndpunkt.

Frågan om skyldighet för präst i svenska kyrkan att viga i sistnämnda fall har sedan lång tid tillbaka varit föremål för diskussion, varvid olika meningar gjort sig gällande. En redogörelse för det huvudsakliga av vad som härutinnan förekommit återfinnes i dissenterlagskommitténs betänkande. Åtskilliga präster — deras antal torde icke vara alltför obetydligt — hysa samvetsbetänkligheter mot att viga, därest någon av de trolovade är fränskild och andre maken i tidigare äktenskap lever. Dessa betänkligheter torde grunda sig på den uppfattningen att äktenskapet enligt bibelns lära är oryggligt och att en fränskilds ingående av nytt äktenskap följaktligen icke står i överensstämmelse med kristen anda; kyrklig vigsel i nu avsedda fall kommer i strid mot kyrkans egen förkunnelse om äktenskapet, och genom skyldigheten att viga försättes prästen mången gång i allvarlig samvetsnöd.

Att här ingå på ett bedömande av frågan huruvida den åskådning, som sålunda kommit till uttryck från ett icke ringa antal prästers sida, är berättigad eller ej kan naturligen icke komma i fråga. Detta synes ej heller vara av någon avgörande betydelse för spørsmålet om vigselförrättningen. Varje som helst anledning att betvivla allvaret och uppriktigheten i nu antydda betänkligheter saknas uppenbarligen. Såsom kommittén framhållit utvisar vad som tidigare förekommit i denna fråga en betydande opinion för en ändring av bestämmelserna angående prästs skyldighet att viga. I likhet med kommittén finner jag det rimligt att skäligen hänsyn tas till prästens samvete, om detta icke medför att samhällets intresse eller annans rätt därigenom kränkes. Att en präst, vilken hyser samvetsbetänkligheter av ovan antydd art, skall kunna av lagen tvingas att förrätta vigsel i fall varom nu är fråga och att han genom att, i enlighet med vad hans samvete såsom kyrkans tjänare bjuder honom, vägra sin medverkan till vigseln skall utsätta sig för risken att dömas till ansvar för tjänstefel, måste — även med den uppfattning rörande vigselförrättarens medverkan vid äktenskaps ingående som kommit till uttryck i remissprotokollet — enligt min mening, såsom innefattande ett obehörigt intrång i samvetsfriheten, anses i hög grad stötande.

Den vigselförrättning, som enligt det remitterade förslaget skall tillkomma andra trossamfund än svenska kyrkan, är, som kommittén framhållit, icke förknippad med någon vigselförrättning; vigselförrättare inom sådant samfund kan därför underlåta att viga fränskilda. Det synes jämväl med hänsyn härtill med fog kunna göras gällande att, för vinnande av jämställdhet i detta hänseende, motsvarande befogenhet bör tillkomma präst inom svenska kyrkan. Departementschefen har erinrat, att frågan i vilken utsträckning

en frikyrkomedlem har rätt till vigsel av en hos samfundet anställd funktionär är en sida av medlemskapet i detta samfund, vilken lika litet som medlemskapets innebörd i andra hänseenden bör regleras i lag utan ankomma på samfundets egna bestämmelser; svenska kyrkan har däremot en i lag reglerad ställning, i följd varav också den vigselfskyldighet, som åligger präst inom denna kyrka, bör vara angiven i lag. Men detta lär icke innefatta något hinder mot att i ena eller andra hänseendet stadga inskränkningar i vigselfskyldigheten.

Att finna en lösning på spørsmålet om prästs skyldighet att viga fränskild är emellertid förenat med betydande svårigheter. I vilken riktning en sådan lösning än sökes kunna alltid betänkligheter anföras. Detta bör dock icke hindra att man söker finna en utväg vilken, samtidigt som den tillgodoser syftet att skydda samvetsfriheten, erbjuder minsta möjliga olägenheter.

En tänkbar möjlighet är naturligen införande av obligatoriskt civiläktenskap. En sådan reform skulle emellertid ha betydelse långt utöver det nu behandlade spørsmålet om prästs skyldighet att viga fränskild; frågan om lagstiftning i sådan riktning måste bedömas ur delvis helt andra synpunkter. Kommittén har upptagit spørsmålet om obligatoriskt civiläktenskap till behandling men förklarar sig för sin del vara övertygad om att nu icke finnes anledning att i vårt land införa borgerlig vigsel såsom den enda legala formen för äktenskaps ingående. Uppenbarligen skulle, därest civiläktenskap gjordes obligatoriskt, det helt och hållet ankomma på kyrkan själv att avgöra huruvida och i vilka fall den ville anordna en efterföljande kyrklig ceremoni. Av de skäl som kommittén åberopat synes tanken på en dylik genomgripande reform åtminstone för närvarande böra avvisas. Det må för övrigt framhållas, att sådan närmare utredning som är erforderlig för ett bedömande av detta spørsmål icke föreligger.

Såsom en utväg för lösandet av frågan om vigselfskyldigheten har, på sätt kommittén erinrat, i den förda diskussionen anvisats att kyrklig vigsel över huvud icke skulle få äga rum, då någon av kontrahenterna vore fränskild. Kommittén har för sin del funnit ett generellt förbud mot kyrklig vigsel av fränskilda ej vara tillfredställande. Såsom skäl härför har kommittén anført, att därigenom skulle från kyrklig vigsel uteslutas också de fall då någon religiöst motiverad invändning mot sådan vigsel icke finnes, att ett dylikt lagbud skulle av många, icke blott bland prästerna, anses vara stridande mot den kristna kärleken och mot den evangeliska kristendoms-tolkning som den svenska kyrkan företräder samt att den allmänna uppfattningen inom svenska kyrkan icke heller vore att kyrkans medverkan vid ingäendet av nytt äktenskap borde förvägras alla fränskilda. Det vore enligt kommitténs mening omöjligt att i en lagbestämmelse formulera de skäl som böra föranleda en vägran att förrätta kyrklig vigsel. Vad kommittén sålunda anför synes beaktansvärt. I varje fall torde, om frågans lösning sökes i sådan riktning, möjlighet böra finnas att dispensvägen genom beslut av någon myndighet, väl närmast vederbörande biskop eller domkapitel, kyrklig vigsel tillåtes i fall då från religiös synpunkt någon betänklighet mot sådan vigsel ej möter. Även en sådan utväg synes emellertid vara förenad med olägenheter. Närmare bestämmelser om de förhållanden under vilka dispens skulle kunna meddelas torde svårligen kunna undvaras. Såsom kommittén framhållit möta vid utformandet av bestämmelser i detta hänseende oöverstigligen svårigheter. Ej heller finnas några garantier för att det material, på vilket dispensmyndigheten skulle ha att grunda sitt av-

görande, blir uttömmande och lämnar tillräcklig ledning för frågans bedömande.

Kommittén har för sin del förordat en sådan lösning av det föreliggande spörsmålet, att avgörandet överlåtes åt den enskilde prästen, och föreslagit, att i 4 kap. 3 § giftermålsbalken upptages ett stadgande av innehåll att präst ej skall vara skyldig att viga, därest någon av de trolovade är frånskild och andre maken i tidigare äktenskap lever. De skäl som kommittén anfört för sin ståndpunkt i detta hänseende (s. 153—154 i betänkandet) synas mig övertygande. Såsom kommittén erinrat, finnas liknande bestämmelser såväl i dansk som i norsk lagstiftning, och några olägenheter av den rådande ordningen ha icke försports i vare sig Danmark eller Norge. Av ordalagen i den av kommittén föreslagna bestämmelsen framgår, att prästen äger fri prövningsrätt huruvida han i där avsedda fall vill medverka till kyrklig vigsel eller ej.

Han är därvid icke bunden av några närmare föreskrifter; det enda rättensnöret för hans handlande är vad hans samvete bjuder honom. I remissprotokollet gives uttryck åt den meningen att kommitténs avsikt icke varit att giva den enskilde prästen så stor frihet, utan dennes ställningstagande i det enskilda fallet skulle vara ett uttryck för en mera allmänt vedertagen, ehuru icke i lag närmare angiven, kyrklig uppfattning, enligt vilken den kyrkliga vigseln bör vägras vissa frånskilda men icke alla; i enlighet härmed skulle alltså varje präst vara skyldig att, då någon av de trolovade är frånskild, ingå på ett bedömande av förhållandena i det tidigare äktenskapet och taga ståndpunkt till om upplösningen av detta äktenskap är förenlig med en kyrklig uppfattning om äktenskapet. Att något sådant skulle hava varit kommitténs mening lär emellertid svårligen kunna utläsas ur dess motivering. Konsekvensen därav skulle väl bliva, att prästen skall ha att under ämbetsansvar pröva, huruvida ur allmän kyrklig synpunkt vigsel kan medgivas, och att han skulle kunna drabbas av ansvar såsom för tjänstefel i händelse av oriktigt bedömande. En sådan synpunkt synes ej rimlig. Såsom kommittén erinrat har avsikten varit att giva den enskilde prästen en sådan frihet att han ej är tvingad att utföra en handling, som skulle stå i strid med hans samvetes övertygelse.

Mot den av kommittén anvisade lösningen kunna naturligen åtskilliga invändningar göras. Vad i detta hänseende uttalats av departementschefen kan emellertid enligt min mening icke tillmätas avgörande betydelse. Ehuru ett visst berättigande icke kan fränkännas de betänkligheter, som kommitténs förslag kunna giva anledning till, synas mig dock dessa betänkligheter böra vika för kravet på samvetsfrihet för den enskilde prästen. Den nuvarande situationen på detta område torde i längden vara ohållbar.

På grund av det anförda hemställer jag, att i 4 kap. 3 § giftermålsbalken upptages ett stadgande sådant som det av kommittén föreslagna.”

Det bör särskilt understrykas att detta yttrande, som så utförligt genomgår de argument för och emot, som kunna anföras i berörda fråga, till slut framhåller att vissa anförda betänkligheter mot att införa en begränsning av prästs vigselkyldighet *böra vika för kravet på samvetsfrihet för den enskilde prästen. Den nuvarande situationen på detta område torde i längden vara ohållbar.*

Det är alltmer tydligt att läget i denna fråga närmar sig bristningsgränsen; en ung prästman är för närvarande föremål för åtgärder för sin vägran att förrätta vigsel i dylika fall, och detta ärende följes under största oro och ej minst av de teol. studerande vid våra universitet. Den frihet, som exempelvis den danske prästen i berörda sak äger, bör icke förvägras den svenske.

I en lag, som vill slå vakt om samvetsfriheten, kan man icke våldföra sig på vissa människors samvete. Man måste i så fall skapa ett modus vivendi även för dessa.

Med stöd av vad ovan anförts hemställas,

att i enlighet med dissenterlagskommitténs förslag intages i 4 kap. 3 § giftermålsbalken ett stadgande om att präst inom svenska kyrkan ej vare skyldig viga, därest någon av de trolovade icke tillhör något trossamfund eller är fränskild och andre maken i tidigare äktenskap lever.

Stockholm den 29 mars 1951.

Ernst V. Staxäng.
